

اصول تهیه ، تنظیم و کنترل

بودجه دولتی

- فصل اول : کلیات
- تاریخچه بودجه در ایران
- تاریخچه بودجه نویسی در ایران
- سیر تحول وظایف دولت در اقتصاد
- نقش و وظیفه اقتصادی دولت ها
- ضرورت بودجه ریزی در سازمان
- فنون و قواعد بودجه ریزی
- خصوصیات بودجه دولتی
- فصل دوم : بودجه و بودجه بندی
- فلسفه وجودی بودجه
- تعریف و جنبه های بودجه
- عناصر تشکیل دهنده
- مزایای بودجه بندی
- اصول بودجه بندی
- نظریه های متعادل بودجه
- ماموریت های بودجه ای

فصل اول

کلیات

مقدمه

بودجه بازتابی جامع از برنامه‌ها و فعالیت‌های دولت در یک سال مالی است. تعریف آن در طول زمان دستخوش تغییرات مفهومی و ساختاری شده و وابسته به شرایط زمانی و مکانی است. اصول بودجه‌ریزی مانند ستون‌های اصلی یک ساختمان، پایه‌های نظام مالی کشور را شکل می‌دهند. هرچه این اصول بر مبنای منطق اقتصادی و دانش علمی استوار باشند، نتایج مطلوب‌تری حاصل خواهد شد. در ایران، این اصول از قوانین کلان و دیدگاه‌های کارشناسان اقتصادی سرچشمه می‌گیرند.

تاریخچه بودجه نویسی در ایران

دهه‌های ۱۲۹۰-۱۳۰۰: ورود کارشناسان خارجی (شوستر، میلسپو) → آغاز اصلاحات مالی

دهه ۱۳۲۰: نفت = منبع اصلی بودجه → تأمین طرح‌های عمرانی و نظامی

۱۳۲۸-۱۳۲۹: نظام بودجه‌ریزی طبقه‌بندی شد → اطلاعات مالی در ۷ سطح

۱۳۳۲: افزایش درآمد نفت + کمک خارجی → جدایی سازمان برنامه از وزارت دارایی

۱۳۵۲: مسئولیت تهیه بودجه کل کشور → سازمان برنامه و بودجه

پیش از انقلاب: ۴۸ بودجه تنظیم شد

دهه ۱۳۸۰: تصویب قوانین جدید (GFS) برای همسان‌سازی و طبقه‌بندی بودجه

ویژگی نظام جدید: تقسیم بودجه به درآمد و هزینه + کنترل کسری مالی با تراز عملیاتی و سرمایه‌ای

سیر تحول وظایف دولت در اقتصاد

دولت فقط مسؤل نظم، امنیت و عدالت
بود (تا قرن ۱۶)

مرحله
اول

دخالت گسترده دولت در اقتصاد (با رشد
نظریه‌های اقتصادی)

مرحله
دوم

حرکت به سمت خصوصی‌سازی و کاهش
نقش دولت در اقتصاد

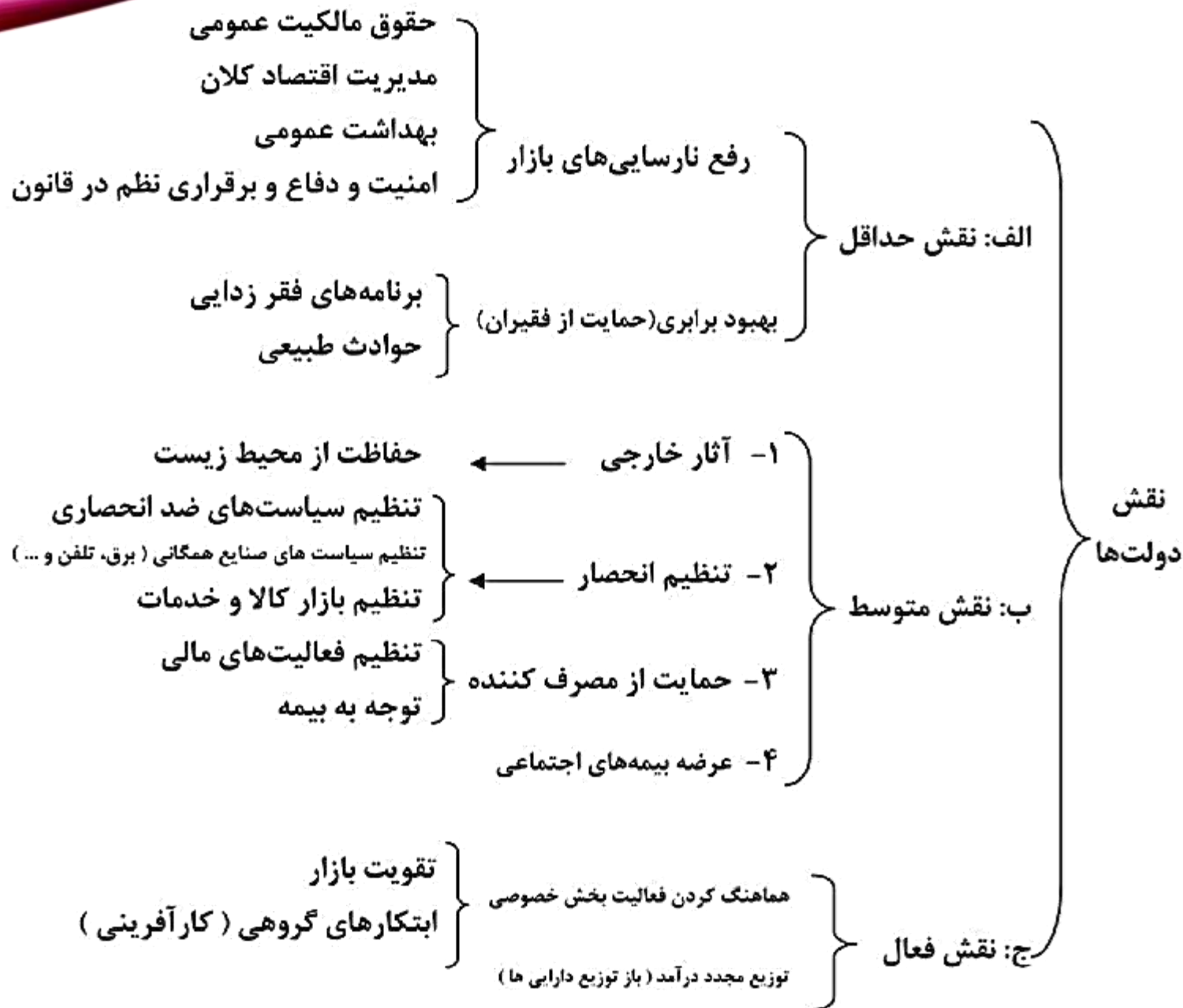
مرحله
سوم

آدام اسمیت سه وظیفه اصلی برای دولت تعریف می کند:

۱- حفاظت از جان و مال
مردم در برابر دشمنان
خارجی با استفاده از
نیروهای نظامی.

۲- برقراری نظم و قانون از
طریق ایجاد دادگاهها و
نهادهای انتظامی برای
جلوگیری از تجاوز به
حقوق دیگران.

۳- تأمین کالاها و خدمات عمومی
مهمی که افراد یا گروهها به تنهایی
قادر به تأمین آنها نیستند، مانند
امنیت، آموزش عمومی، بهداشت
و استفاده از پارکها.

ضرورت بودجه ریزی در سازمان

---

* بودجه ریزی یعنی تخصیص منابع محدود به نیازهای نامحدود.

---

* هدف اصلی: استفاده حداکثری از منابع کمیاب با حداقل هزینه.

---

* بودجه ریزی ابزاری است برای دستیابی به اهداف سازمانی با بهره‌وری بالا.

خصوصیات بودجه دولتی

- ۱- برنامه‌ریزی جامع و کامل برای درآمدها و منابع مالی.
- ۲- رعایت اصل احتیاط در تدوین بودجه.
- ۳- انعطاف‌پذیری در ساختار بودجه.
- ۴- طبقه‌بندی دقیق درآمدها و هزینه‌ها با حسابداری دولتی.
- ۵- بهره‌گیری از سیستم اطلاعات بودجه‌ای.
- ۶- نگاه مدیریتی و برنامه‌ریزی به بودجه برای اجرای مؤثر این اصول.

فصل دوم

آشنایی با بودجه و بودجه بندی

تعاریف دیگر از واژه بودجه

🎯 طرح مالی پیش‌بینی‌شده برای نیازهای پولی دولت در مدت محدود.

🎯 برنامه جامع مالی برای اجرای فعالیت‌ها در زمان مشخص.

🎯 نقشه مالی آینده‌نگر برای عملیات آتی.

🎯 برنامه‌ریزی مالی زمان‌دار برای تحقق اهداف در آینده.

🎯 بیان اهداف و سیاست‌های اقتصادی دولت در قالب مالی.

🎯 سند تعادل مالی شامل پیش‌بینی درآمد و هزینه.

🎯 ابزار مالی تحلیلی برای بررسی درآمد و هزینه سال‌های گذشته و آینده.

🎯 برنامه رسمی و قانونی مالی دولت یا سازمان.

🎯 ارزیابی کارایی بودجه از منظر قانونی، اجرایی و اقتصادی.

عناصر تشکیل دهنده بودجه :

۱ برنامه مالی دولت

۲ مربوط به یک سال مالی

۳ پیش بینی آینده

۴ شامل کل درآمدها و هزینه ها (بودجه عمومی ، شرکت ها ، موسسات وابسته)

۵ در خدمت اهداف سیاسی و قانونی دولت

۶ سند تعیین منابع و مصارف

۷ دارای پشتوانه قانونی و مقرراتی

اصول بودجه بندی

۱- اصل سالانه بودن

۵- اصل تخصیص و عدم تخصیص

۹- اصل تخمینی بودن هزینه ها

۲- اصل کاملیت یا جامعیت

۶- اصل نرمش یا انعطاف پذیری

۱۰- اصل تنظیم بودجه بر مبنای عملیات

۳- اصل وحدت

۷- اصل تحدیدی بودن هزینه ها

۱۱- اصل تفکیک هزینه های مستمر از غیر مستمر

۴- اصل شاملیت یا تفصیل

۸- اصل تقدم درآمدها بر هزینه

۱۲- اصل تعادل

۱۲- اصل تعادل

- **تعادل** یعنی تطابق درآمدها و هزینه‌های دولت در یک سال مالی بدون نیاز به استقراض

تعریف

- ریشه در اندیشه‌های آدام اسمیت و اقتصاددانان کلاسیک دارد که دولت را صرفاً حافظ نظم و عدالت می‌دانند.

منشاء فکری

- عدم رعایت این اصل موجب استفاده از درآمدهای سال جاری برای هزینه‌های غیر مرتبط و افزایش بدهی دولت می‌شود.

اهمیت

ماموریت های بودجه ای

<ul style="list-style-type: none"> • سیاست گذاران پیش از افزایش مالیات ها تلاش می کنند با تبلیغات، نرخ پایین مالیات های جاری را برجسته کنند.	۱. مالیات و تبلیغات
<ul style="list-style-type: none"> • افزایش مالیات ها بر اساس تحلیل های منطقه ای و گروهی انجام می شود و نیازمند ساختار پیچیده ای است.	۲. طراحی سیاست های مالیاتی
<ul style="list-style-type: none"> • بودجه باید پاسخگوی نیازهای حوزه های مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی باشد. • مدیریت امور عمومی باید با در نظر گرفتن جغرافیای سیاسی و ورودی های اطلاعاتی انجام شود.	۳. مأموریت های بودجه ای
<ul style="list-style-type: none"> • دولت باید اهداف بودجه ای را بر اساس خواسته های عمومی و شرایط منطقه ای تنظیم کند. • مأموریت های بودجه ای باید با توجه به تنوع اهداف و نیازهای اجتماعی و اقتصادی طراحی شوند.	۴. نظام اطلاعاتی بودجه
<ul style="list-style-type: none"> • انتظارات عمومی از دولت متنوع اند و گاهی با ریسک هایی مانند نارضایتی یا بحران اقتصادی همراه اند. • مثال: افزایش قیمت بنزین ممکن است به ناآرامی های اجتماعی منجر شود.	۵. انتظارات عمومی و ریسک ها
<ul style="list-style-type: none"> • اطلاعات بودجه ای باید شفاف و قابل دسترس باشد تا موجب تحقق عدالت اجتماعی شود. • پنهان کاری در بودجه ریزی می تواند اعتماد عمومی را کاهش دهد.	۶. شفافیت و عدالت
<ul style="list-style-type: none"> • ساختار بودجه باید به گونه ای باشد که منابع عمومی با هدف خدمت به جامعه و نه منافع خاص تخصیص یابد. • مراکز قدرت نباید بودجه را به نفع خود هدایت کنند.	۷. ساختار حکمرانی مالی

سایر اصول بودجه

تعداد دیگری از اصول که توجه کمتری به آنها شده شامل :

۱- اصول تقدم در آمد
بر هزینه

۲- اصل تنظیم بودجه
بر مبنای عملیات

۴- اصل قانونی بودن

۳- اصل وضوح

۵- اصل صحت بودجه

۶- اصل قابلیت اعتماد

۷- اصل تنوع اهداف

۸- اصل کفایت

۹- اصل مسؤلیت

۱۰- اصل تناسب

اصول تہیہ، تنظیم و کنٹرل بودجہ دولتی

محمد علی بکلی و نعمت الہ ابراہیمی

اعضاء ہیئت علمی دانشگاہ و مدرسان مراکز آموزش عالی

